

Indhold

Om forfatterne 11

1 Indledning – med biografier over John Bowlby og Mary Ainsworth 13

Hvor er fædrene? 15

Primær omsorgsgiver 16

Forældrenes og de første leveårs betydning 17

Bogens opbygning 19

John Bowlby (1907-1990) 21

Ungdomsårene 23

Uddannelse, karriere og ægteskab 23

Mary Ainsworth (1913-1999) 26

2 Tilknytningsteoriens fremvækst 31

Tilknytningsteori og psykoanalyse 31

Psykoanalytisk teori omkring midten af 1900-tallet 32

Tilknytning og separation 35

WHO-rapporten 36

James og Joyce Robertsons studier af separation og dens virkninger på små børn 38

Tilknytningsteori og evolutionsbiologi 40

Tilknytning som et selvstændigt motivationssystem 41

Prægning 42

Surrogatmødre 42

Mary Ainsworths studier af mor-barn-relationen 44

Udviklingen af Fremmedsituationen 46

Tilknytningsteorien begynder at tage form 48

Tilknytning, tilknytningsadfærd og tilknytningssystem 49

Tilknytning og andre følelsesmæssige bånd 49

En eller flere tilknytninger 51

Tilknytning og andre adfærdssystemer 51

Tilnærmelse til kognitiv psykologi 53

Begrebet indre arbejdsmodeller 54

Følelse, emotion og affekt 55

Tilknytningstrilogien – kronen på Bowlbys bidrag til tilknytningsteorien 57

Sammenfatning 58

3 Tilknytning i et evolutionsperspektiv 60

Grundlæggende evolutionsteori 61

Har evolution noget med psykologi at gøre? 61

Formål kontra funktion – problemet med teleologiske forklaringer 63

Selektionens byggesten: overskud, variation og arvelige egenskaber 64

Et systemteoretisk perspektiv 68

Menneskets afstamning 69

Det miljø vi evolutionært set er tilpasset 71

Evolution og tilknytning 73

Betydningen af hurtigt at lære hvem der er ens mor eller unge 74

Tilknytning – nomadiserende arters måde at beskytte afkommet på 75

De evolutionære »gevinster« ved tilknytning 78

Den uundgåelige konflikt mellem forældre og børn 79

Sammenfatning 81

4 Biologiske aspekter af tilknytning og omsorg 82

Biologiske kontrolsystemer 82

Simple kontra komplekse adfærdssystemer 84

Organisering af adfærdssystemer 85

Udviklingen af et komplekst adfærdssystem i takt med organismens udvikling 87

Sensitive faser og kritiske perioder 90

Tilknytningssystemet 91

Tilknytning – en videreudvikling af tidligere forsvarssystemer 92

Tilknytning hos mennesker og andre dyr 95

Tilknytningens neurobiologi 106

Tilknytning og genetik 112

Sammenfatning 114

5 Tilknytningsteori og mentale repræsentationer 115

Indre arbejdsmodeller af selv og andre udvikles ud fra

barnets faktiske erfaringer 116

Hierarkisk organisering af arbejdsmodeller 118

Indre arbejdsmodellens udvikling i relation til kognitiv modning 119

Spædbarnsalderen 120

Måltrettet partnerskab 121

Tidlig skolealder, ungdomsår og voksenliv 122

Er indre arbejdsmodeller stabile fra tidlig til sen alder?	123
Generel kontinuitet	123
Lovbunden diskontinuitet	125
Generel kontinuitet og lovbunden diskontinuitet i lyset af nyere forskningsresultater	126
Indre arbejdsmodeller og psykologiske forsvarsmekanismer	129
Defensiv udelukkelse	131
Forskydning af opmærksomhed	133
Indre arbejdsmodeller og beslægtede begreber i psykoanalyse og kognitiv psykologi	134
Tilknytningsteori og psykoanalyse	134
Tilknytningsteori og kognitiv psykologi	136
Overføring af indre arbejdsmodeller mellem generationer	138
Sammenfatning	140

6 Tilknytning hos spæd- og småbørn 142

Tilknytningen i de første leveår	143
Fase I: Orientering og signaler der ikke rettes mod en specifik person	143
Fase II: Orientering og signaler der rettes mod en eller nogle få specifikke personer	145
Fase III: Opretholdelse af fysisk nærhed til en eller nogle få specifikke personer	146
Universalitetsprincippet – forskellen mellem at knytte sig til nogen og tilknytningens kvalitet	151
Multiple, relationspecifikke og hierarkisk organiserede tilknytninger	151
Små børns reaktioner ved døgnlange separationer	155
Hvorfor reagerer små børn så stærkt på separation fra deres omsorgsperson(er)?	158
Små børns reaktioner ved daglige separationer	159
Er der en kritisk periode for udvikling af tilknytningsevnen?	166
Individuelle tilknytningmønstre	168
Sammenfatning	175

7 Omsorg og tilknytning 176

Relationers betydning for tilknytningens organisering	178
Forældres egne tilknytningserfaringer	180
Omsorg som en målorienteret adfærd	181
Mødres og fædres omsorgsadfærd	183
Begrebet binding	187

Omsorg i et ikke-industrialiseret samfund	189
Forældres lydhørhed over for barnets signaler	193
Omsorg og tilknytningsmønster	195
Repræsentationer af omsorg	196
Lydhørhed og tilknytningskvalitet	200
Mentalisering	201
Mind-mindedness	203
Indsigtsfuldhed	204
Sammenfatning	205

8 Tilknytning fra førskolealderen til teenageårene 207

Tilknytningsudviklingen i førskolealderen	208
Fremmedangsten ændrer karakter	209
De motoriske færdigheder øges dramatisk	209
Udviklingen af mentaliseringsevnen	210
Mere avancerede indre arbejdsmodeller	210
Fase IV: Opretholdelse af en relation baseret på målkorrigeret partnerskab	211
Tilknytningen i den tidlige skolealder	212
Tilknytningen bliver en del af barnets personlighed	214
Tilknytningsmønstre og tilknytningshierarki	214
Tilknytningen aktiveres af nye trusler	215
Kønsforskelle	215
Tilknytningen i ungdomsårene	216
Tilknytning og følelsesmæssig regulering	219
Minnesota-undersøgelsen – den tidlige tilknytnings betydning på længere sigt	221
Sammenfatning	230

9 Tilknytning i voksenlivet 232

Normative overvejelser bag tilknytning og voksne parrelationer	233
Etablering af symmetrisk tilknytning: sekventielle aspekter	234
Etablering af symmetrisk tilknytning: relationens længde	235
Fænomenologiske ligheder mellem børns forældrerelation og voksnes kærlighedsrelation	235
Kan voksnes sorg sidestilles med små børns separationsreaktioner?	237
Fysiske og psykiske effekter på helbredet	241
Udvikling af tilknytning i parforhold	241

Individuelle forskelle i romantisk tilknytning	244
Forskningsoversigt over individuelle forskelle i romantisk tilknytning	246
Kontroverser omkring romantisk tilknytning	252
Evolutionopsykologernes kritik: Romantisk tilknytning eller reproduktive strategier?	252
Evaluering af forskningen i tilknytning i parrelationer på et tilknytningsteoretisk grundlag og udviklingspsykologisk tilknytningsforskning	253
Andre eksempler på tilknytningsrelationer senere i udviklingen	255
Sammenfatning	257

10 Temperament, tilknytning og afvigende udvikling 259

Temperament og socioemotionelle erfaringer	261
Temperament og tilknytning	262
Omsorgens betydning	264
Temperament, tilknytning og personlighedsudvikling	265
Tilknytning og afvigende udvikling	266
Sammenfatning	274

11 Sammenfattende kommentarer og vurderinger 275

Tilknytning og psykoanalyse	276
Det sårbare/resiliente barn	278
Tilknytning og genetik	281
Den tilstrækkeligt gode forælder	282
Det kræver en landsby at opdrage et barn	284
Tilknytning i et tværkulturelt perspektiv	285
Tilknytning og feminisme	287
Biologiske mødre og andre omsorgspersoner	293
Tilknytning i et samfundsmæssigt perspektiv	296
Tilknytningsteorien og den gode medborger	296

Ordlister	303
Litteraturlister	304
Stikordsregister	324

Om forfatterne

Anders Broberg er aut. psykolog, aut. psykoterapeut og professor i klinisk psykologi ved Göteborgs Universitet. Han har mere end tyve års erfaring som psykolog inden for børne- og ungdomspsykiatrien i Göteborg, hvor han er leder af overbygningsuddannelsen i børne- og ungdomspsykoterapi ved universitetet og underviser på Psykologprogrammet. Han er også en flittigt brugt foredragsholder på forskellige uddannelser og i amtslige og kommunale sammenhænge. Hans forskningsområde vedrører betydningen af forskellige livserfaringer, f.eks. oplevelse af vold i familien, for den videre udvikling samt effekten af forskellige former for behandlingsindsatser inden for børne- og ungdomspsykiatrisk arbejde. Han er videnskabelig rådgiver i udviklingspsykologi ved Socialstyrelsen. I 2005 fik han Stiftelsen Allmänna Barnhusets store pris for sit mangeårige arbejde med at forbedre børns og unges situation ved at gøre forskningsresultater om børn og unge tilgængelige for pædagoger, socialarbejdere og andre grupper. Han er medforfatter til *Klinisk børnepsykologi. Udvikling på afveje* (2005) og har bidraget til en række andre bøger.

Pehr Granqvist er docent ved Institut for psykologi, Uppsala Universitet. Han opnåede i 2002 ph.d.-graden i psykologi på en afhandling om tilknytning og religiøsitet og arbejder nu som forskningsassistent i psykologi. Hans forskningsområder ligger inden for tilknytningsteori og religionspsykologi. Han har i en lang række undersøgelser studeret forbindelsen mellem tilknytningsprocesser og religiøsitet hos børn, unge og voksne. I øjeblikket arbejder han sammen med professorerne Gunilla Bohlin og Berit Hagekull i et projekt om tilknytning, temperament og social og følelsesmæssig udvikling fra fødslen til 20-årsalderen (et projekt der har løbet ved Uppsala Universitet siden midten af 1980'erne). Derudover skriver han et kapitel om tilknytning og religiøsitet til andenedgaven af *Handbook of Attachment*, som udgives af Guilford Press i 2007. Sammen med de amerikanske tilknytningsforskere Mary Main og Erik Hesse arbejder han også med metodeudvikling omkring tilknytning i voksenalderen.

Tord Ivarsson er docent i børne- og ungdomspsykiatri ved Sahlgrenska Akademin, Göteborgs Universitet, og overlæge ved OCD-ambulatoriet, Drottning Silvias barn- og ungdomssjukhus i Göteborg. Efter sin ph.d.-afhandling om depressioner hos teenagere har han orienteret sin forskning mod OCD (obsessiv-kompulsiv tilstand/tvangssyndrom) og har beskæftiget sig med tilknytningsproblemer hos unge med OCD og depression, kompleksiteten i OCD-syndromet og belysning af de neurobiologiske aspekter af OCD. Han er også ansat som forsker ved Regioncentrum för Barn och Ungdomars Psykiske Helse Øst/Sør i Oslo, hvor han især arbejder med evaluering af en »stepped-care«-model for OCD-behandling i en nordisk multicenterundersøgelse.

Pia Risholm Mothander er aut. psykolog, aut. psykoterapeut, specialist i klinisk psykologi, fil.dr. og universitetslektor i udviklingspsykologi ved Stockholms Universitet. Hun har tidligere i mange år arbejdet i børne- og ungdomspsykiatrien med vordende forældre og familier med små børn. Er privatpraktiserende psykoterapeut. PRM er en efterspurgt foredragsholder og vejleder i Sverige og de øvrige nordiske lande. Hun er forfatter til *Mellan mor och barn* (1994) og har sammen med Leif Havnescöld skrevet bogen *Udviklingspsykologi. Psykodynamisk teori i et nyt perspektiv* (1997). Har også bidraget til *Barn som märks* (1998) redigeret af Björn Wrangsjö. PRM har medvirket som børnepsykologisk ekspert i radio- og fjernsynsprogrammer og i tidsskrifter, og har desuden skrevet en lang række artikler om børnepsykologiske spørgsmål. Hun har arbejdet meget med at udvikle og evaluere metoder til bedømmelse af små børns psykiske sundhed og har studeret samspillet mellem forældre og børn.

KAPITEL 1

Indledning – med biografier over John Bowlby og Mary Ainsworth

Han er nøgen. Han græder. Han kan ikke vende sig om. Han kan ikke få sine fingre ind i munden. Et spædbarn i min favn. Og i et nu fornægter dette spædbarn vores samfunds allerhelligste idealer. Han er nemlig fuldstændig hjælpeløs. Ikke som en fejltagelse, men som noget helt naturligt. Han er simpelthen afhængig. Ikke fordi der er gået noget galt, men fordi det er rigtigt. Det er netop sådan vi er. Det er sådan vi alle har været. Overalt. Til alle tider. Hjælpeløse, afhængige, sårbare, ude af stand til at klare os selv (Nina Björk, 2005).

I den svenske nationalencyklopædi defineres tilknytning som det at stå i forbindelse med en større helhed, f.eks. en lokal buslinjes forbindelse med regionaltoget mellem to større byer. Når begrebet *tilknytning* bruges inden for udviklingspsykologien, er det en oversættelse af det engelske begreb *attachment*, som netop er udtryk for det forhold at noget mindre og svagere hænger sammen med noget større og stærkere. Tilknytningsteorien er en teori om den proces hvis resultat er et psykologisk »bånd« mellem barnet og dets nærmeste omsorgsgivere. Teorien beskriver også hvordan tilknytningen udvikles til mentale repræsentationer (*indre arbejdsmodeller*) hos barnet – af barnet selv, vigtige nærtstående personer og samspillet mellem dem. I og med at tilknytningen på denne måde »indprentes« i barnets hjerne, bliver den også et vigtigt element i personlighedsudviklingen og får dermed betydning for mennesket gennem hele livsløbet:

Selvom tilknytningsadfærden er særlig tydelig i den tidlige barndom, anses den for at være kendetegnende for mennesket fra vugge til grav. Der er i sig selv intet infantilt eller patologisk ved denne adfærd (Bowlby, 1973).

Psykologiske teorier er »børn af deres tid«; de vokser frem som svar på vigtige samfundsspørgsmål og formuleres af personer der har en stærk motivation for at udforske netop disse spørgsmål. Sådan var det i høj grad også

da tilknytningsteorien voksede frem i skyggen af Anden Verdenskrig, med alle de opbrud og separationer af mere eller mindre varig karakter som mennesker blev udsat for under krigstilstanden. I dag anses tilknytningsteorien generelt for at være en af de vigtigste psykologiske teorier når det gælder viden om hvordan mennesker forholder sig til nærhed, beskyttelse og omsorg på den ene side og selvstændighed, opdagerglæde og markering af egen evne og styrke på den anden. Tilknytning handler om vores behov for – og hvordan vi fungerer i – nære relationer. Teorien forholder sig således til det som vi alle lever i til hverdag, f.eks. relationen mellem børn og forældre eller relationen mellem to parter i et kærlighedsforhold.

I den forstand har den også været kontroversiel, og er det til en vis grad stadig. Tilknytningsteoriens frontfigur, John Bowlby, havde desuden markante personlige opfattelser i en række samfundsspørgsmål, som han ikke tøvede med at bringe til torvs, hvilket skabte konflikter med bl.a. den fremvoksende kvindebevægelse i 1960'erne og 1970'erne. Tilknytningsteorien blev betragtet som led i et skamløst forsøg på i videnskabelig forklædning at udbasunere den mandlige ønskedrøm om kvindens plads i hjemmet ved komfuret, hvor hun kan passe børnene og tilberede middagsmaden til manden kommer hjem. Som argument for deres synspunkter kunne kvinderne bl.a. henvise til det faktum at Bowlby selv levede et meget traditionelt liv når det gjaldt opdelingen af hjemlige pligter, med en hjemmearbejdende hustru som passede parrets fire børn. Forfatterne til denne bog er dog overbeviste om at teorien ikke havde fået en sådan gennemslagskraft, hvis den virkelig havde være politisk ideologi i videnskabelig forklædning. Vi ser det som vores primære opgave at bidrage med viden om teoriens indhold og forskningsresultater, så læseren kan danne sig sin egen opfattelse af dens styrke og svagheder. I bogens afsluttende kapitel vender vi tilbage til diskussionen om tilknytningstorian i et ligestillingsperspektiv.

I denne bog, som udgør det teoretiske fundament i et værk i to dele, beskriver vi tilknytningsteoriens grundlæggende aspekter. I en kommende bog med arbejdstitlen »Tilknytning i praksis« (*Anknytning i praktiken – metodologiska, vardagliga och kliniska tillämpningar av anknytningsteorin*) redegør vi for forskellige anvendelser som teorien i de senere år har fået inden for psykologi, psykiatri, psykoterapi og socialt arbejde. Tre af forfatterne er psykologer (Anders Broberg (AB), Pehr Granqvist (PG) og Pia Risholm Mothander (PRM)), og en er psykiater (Tord Ivarsson (TI)). De tre af os har lang erfaring fra arbejde med børn og forældre inden for børne- og ungdomspsykiatrien (AB, PRM og TI), og vi har også alle tre erfaring med at være både forældre og bedsteforældre. PG er yngre end os andre og en rendyrket universitets-

forsker, som endnu ikke er blevet far, men han har på den anden side en i mange henseender bedre fornemmelse for det samfunds- og mellemmen-
neskelige klima der hersker i dag, og hvordan det påvirker unge menne-
sker. Vi har alle fire erfaring fra forskning og undervisning baseret på til-
knytningsteorien, og vi ser det som en spændende udfordring at gøre tilknyt-
ningsteorien tilgængelig, uden af den grund at popularisere den.

Som forfatter må man altid have en læser i tankerne når man skriver. Den læser vi har haft for øje, følger en mellemlang eller videregående uddannelse, f.eks. inden for psykologi, sociologi, medicin eller en anden uddannelse inden for social- og sundhedssektoren. Vi forestiller os også at bogen vil være nyttig for den person som allerede er eller er ved at videre-
uddanne sig til psykoterapeut. Selvom bogens fremstillingsform ikke er populærvidenskabelig som sådan, er det alligevel vores håb at den læser der allerede arbejder i et omsorgsfag, har fået eller venter barn eller blot gene-
relt interesserer sig for betydningen af børns tidlige relationer for deres so-
ciale og følelsesmæssige udvikling, vil have udbytte af bogen. Formålet er at give en grundig introduktion til tilknytningsteorien og tilstrækkeligt med referencer til at man som læser vil kunne gå videre på egen hånd. Vi håber at kunne udbrede kendskabet til tilknytningsteorien og få flere mennesker til at bruge den som udgangspunkt for deres praktiske arbejde i daginstitutioner, skoler og i sundhedssektoren. Måske et og andet af det der står i bogen, også kan give stof til personlig eftertanke når det gælder ens egen historie eller hvordan man lever sit liv lige nu. Det overlader vi til læseren at afgøre.

Hvor er fædrene?

Selvom vi har valgt at vente til slutningen af bogen med at diskutere tilknyt-
ning i et kønspolitisk perspektiv, er der et aspekt der allerede skal omtales her. En stor del af bogen handler om relationen mellem børn og forældre, samtidig med at langt hovedparten af den forskning der refereres til her i bogen, er gennemført med børn og mødre som deltagere. Hvorfor er det så-
dan, og hvilke konsekvenser får det for forskningsresultaterne?

Lad os begynde med spørgsmålet om hvorfor relationen mellem børn og fædre er så dårligt repræsenteret i forskningen. Allerede i 1992 skrev Vicky Phares om fraværet af fædre i den udviklingspsykologiske forskning, så lidt ironisk sagt er tilknytningsforskerne i og for sig i godt selskab. At spørgsmål om børn traditionelt er et kvindeligt anliggende, er jo næppe noget der specielt karakteriserer forskningen. Samme tradition gør at 90 procent af eleverne inden for de traditionelle pædagog- og omsorgsfag er

piger, mens den tilsvarende andel af unge på erhvervsskolernes tekniske uddannelser er drenge. For at bidrage til at bryde denne tradition må vi som forskere ganske enkelt være mere aktive når det gælder om at få fædre med i vores forskning. Men der er et problem: Fædre vil ikke – i hvert fald slet ikke i samme omfang som mødre – deltage i forskningen. For ikke så længe siden arbejdede en af os (AB) med en undersøgelse af hvordan forældre opfatter deres børn mht. forskellige former for adfærdsproblemer (trods osv.). Vi udsendte et spørgeskema, som tog ca. et kvarter at udfylde, til forældre til omkring 1.000 børn i alderen tre til ti år. Vi fik svar fra ca. 60 procent af mødre og 20 procent af fædre. I realiteten indebar det at vi dårligt nok kunne bruge fædrenes oplysninger, og så er vi der igen – udviklingspsykologer studerer kun mødre og børn! Problemet bliver endnu tydeligere og grellere når man, som i flere af de undersøgelser der henvises til i de følgende kapitler, ønsker at følge børnene og deres forældre over et længere tidsrum og er afhængig af ikke at miste alt for mange deltagere undervejs. Her er det virkelig et højrisikoprojekt at satse på far-barn-forskning. Fædre kommer og går, mødre består – sådan ser den barske virkelighed desværre ud i alt for mange familier. Udviklingspsykologernes problemer med i tilstrækkeligt omfang at inddrage fædre i deres forskning afspejler altså langt hen ad vejen den dystre kendsgerning at engageret forældreskab stadig for en stor del er noget der i højere grad udmærker mødre end fædre. Det er naturligvis vigtigt at vi som udviklingspsykologiske forskere ikke bidrager til at befæste denne tingenes tilstand, selvom vi ikke kan påtage os ansvaret for at det er som det er.

Populærpsykologi, specielt af den type der beskæftiger sig med relationer, fokuserer typisk på kønsforskelle, som i bestselleren *Mænd er fra Mars, kvinder er fra Venus*. Inden for tilknytningsteoretisk forskning har man fundet meget få kønsforskelle; de egenskaber og adfærdsmønstre der karakteriserer gode mødre, synes i det store og hele at være de samme der karakteriserer gode fædre. Derfor har vi taget os visse friheder i denne bog. Vi har f.eks. i mange tilfælde brugt begrebet »forælder«, selvom den undersøgelse vi refererer til, udelukkende har studeret mødre, ganske enkelt fordi intet tyder på at undersøgelsesresultatet ville være blevet anderledes hvis fædre også havde indgået i undersøgelsen. I de tilfælde hvor forskningen antyder at forældrenes køn kan have betydning, har vi naturligvis anført det.

Primær omsorgsgiver

Et tilgrænsende problem vedrører begrebet *primær omsorgsgiver*. Et af de mere kontroversielle synspunkter som Bowlby fremførte, var at børn i deres før-

ste leveår begynder at knytte sig til en bestemt person, og at barnet derefter i løbet af sit andet leveår udvider skaren med yderligere nogle få tilknytningspersoner. Den person som barnet ifølge Bowlby først knytter sig til, i almindelighed barnets biologiske mor, kaldte han for barnets primære omsorgsgiver. Som vi skal se, har senere forskning snarere peget på at børn udvikler forskellige tilknytningsrelationer parallelt i de første leveår på basis af den enkelte relations specifikke forudsætninger. Ud fra barnets perspektiv ligger der dog utvivlsomt noget i begrebet. Netop på grund af den tid og det engagement som mødre bruger på deres børn, vil de typisk i større udstrækning end fædre være det faste punkt i små børns liv. De vil derfor i højere grad blive den primære omsorgsperson for deres børn. Det er vigtigt ikke af den grund at drage den slutning at mødre som følge af deres biologiske køn er vigtigere for små børn end fædre er. Netop i disse år foregår der spændende biologisk forskning i forskellige hormoner og signalstoffer i hjernen, hvor man bl.a. undersøger om der findes biologisk betingede forskelle mellem kønnene der påvirker forældreevnen, en problemstilling vi vender tilbage til i afslutningskapitlet. Så meget om det kønspolitiske perspektiv indtil videre. Et andet stridspunkt gælder de tidlige barndomsoplevelsers betydning for den videre udvikling.

Forældrenes og de første leveårs betydning

Barndommen er spiringens tid, den er årene mellem opvågning og grotiden ... Hvad man i disse vækstår har måttet undvære, kan man ikke senere erhverve, lige så lidt som man kan miste, hvad man i løbet af den tid har vundet ... Således finder man sig selv et sted på vor jord, som man ikke selv har valgt. Voksemuld, omgivelser, klima, pleje eller misrøgt – alt dette er allerede givet. Alt det som skal gribe så dybt ind i vort liv, findes der en gang for alle uden vor vilje (Moberg, 1969).

Den tidlige opvæksts betydning for den videre udvikling er blevet behandlet meget forskelligt inden for psykologien, lige fra ren determinisme (at vores tidlige oplevelser former vores liv uafhængigt af hvad der sker når vi bliver ældre) til at hverken de tidlige barneår eller vores forældre har nogen større indvirkning på vores liv (hvordan vi udvikler os, afhænger i stedet af vores gener og de jævnaldrende vi omgås). Tilknytningsteoriens udgangspunkt er et andet, idet den bygger på en model ifølge hvilken udviklingen i hvert eneste øjeblik bygger videre på tidligere erfaringer, men hvor også hver ny erfaring har mulighed for at omforme de tidligere. Fra og med undfangelsesøjeblikket er vi et produkt af arv og miljø i form af en

stadig udveksling mellem det individ vi som følge af vores historie er i et givet øjeblik, og det miljø vi i selv samme øjeblik befinder os i. Vi påvirkes hele tiden, men er ikke »determinerede« af vores tidligere oplevelser i livet. Den særstilling som vi på visse områder tilskriver de tidlige leveår, har at gøre med at vores erfaringer her kan sætte en udvikling i gang som, hvis den får lov til at fortsætte over længere tid, har en tendens til at blive selvgenererende. Vores tidlige erfaringer får os til at håndtere senere relationer så de ender med at bekræfte vores forventninger og derigennem forstærke dem. Begreber som transaktionel model, udviklingslinje og udviklingsopgave er centrale for forståelsen af hvordan udviklingen beskrives inden for tilknytningsteorien, og læsere der ikke er fortrolige med disse begreber, henvises til *Klinisk børnepsykologi* (Broberg, Almqvist & Tjus, 2005) eller *Udviklingspsykologi* (Havnesköld & Risholm Mothander, 1997) for en nærmere beskrivelse.

Inden vi går over til at præsentere bogens opbygning, vil vi her til sidst redegøre for vores syn på et etisk spørgsmål man som læser kan stille sig. I bogen peger vi flere steder på ligheder mellem menneskets og andre pattedyrs tilknytningsadfærd. Der ligger efter vores mening et etisk dilemma i på den ene side at fremhæve menneskets lighed med andre dyrearter på vigtige psykologiske områder, og samtidig udføre undersøgelser der forårsager disse dyrs lidelse. Mange forskningsspørgsmål, f.eks. om betydningen af langvarig separation fra omsorgsgiveren for afkommets udvikling, er af etiske årsager ikke mulige at studere eksperimentelt hos mennesket. Men da spørgsmålene er vigtige og er blevet studeret hos andre pattedyr, vil vi alligevel beskrive resultaterne fra disse undersøgelser for at belyse virkninger der også kan være relevante for at forstå tilknytningens betydning hos mennesket. Som en følge af det ændrede syn på menneskets »overhøjhed« over den øvrige dyreverden er forskningsetikken inden for dyreforsøg blevet skærpet betydeligt i de senere årtier. Det er efterhånden blevet langt mere almindeligt at studere f.eks. virkningen af separation hos »lavere« pattedyr (mus, rotter o.l.) end hos »højere« pattedyr (bl.a. aber). Men eftersom der trods alt er gennemført eksperimentelle studier af virkningen af bl.a. separation på eksempelvis rhesusaber (se kap. 2), primært for flere årtier siden, har vi fundet det vigtigt at referere disse undersøgelsesresultater. Vi vil dog gøre læseren opmærksom på at nogle af disse undersøgelser kan og er blevet kritiseret af etiske grunde, bl.a. af John Bowlby (se f.eks. Singer, 1975).

Bogens opbygning

Tilknytningsteorien er speciel som udviklingspsykologisk teori i og med at den er både smal og bred på en og samme tid. Den er smal i den forstand at den ikke er en almen udviklingspsykologisk teori, som vil forklare alle mulige aspekter af udviklingen (seksualitet, aggression, kognition osv.). Undersøgelsesområdet begrænser sig i stedet til menneskers nære relationer. Teorien er derimod bred i den forstand at den inddrager aspekter fra så forskellige områder som psykoanalyse, evolutionsbiologi, kognitionsvidenskab og systemteori. Det er således ingen enkel teori at præsentere, selvom selve undersøgelsesområdet er temmelig smalt. Vi har for det første valgt at adskille den grundlæggende teori, som præsenteres i denne bog, fra forskellige anvendelsesområder, som præsenteres i en kommende (»Tilknytning i praksis«).

For at give læseren en ramme og en grundlæggende forståelse af tilknytningsteorien har vi valgt at tegne to korte biografier over tilknytningsteoriens frontfigurer, John Bowlby og Mary Ainsworth, i slutningen af dette indledende kapitel. Derefter følger et kapitel om tilknytningsteoriens fremvækst og grundlæggende begreber. Tanken er at give læseren et overblik over hvad tilknytningsteorien handler om, så man under læsningen af de mere detaljerede kapitler har noget at hænge sin viden op på. Ulempen ved denne fremgangsmåde kan være at der vil forekomme nogle gentagelser undervejs. Vi mener imidlertid at fordelene opvejer ulemperne.

Efter kapitlet om teoriens fremvækst følger to mere biologisk orienterede kapitler. I det første præsenteres den evolutionsbiologiske baggrund for tilknytningsteorien, og i det følgende skriver vi om tilknytning som et biologisk kontrolsystem og dets psykobiologi.

Efter de mere biologisk orienterede kapitler følger et mere kognitivt. Her præsenterer vi begrebet indre arbejdsmodeller, som er tilknytningsteoriens værktøj til at beskrive hvordan tilknytningen kan tænkes at blive repræsenteret i barnets hjerne, og hvordan begrebet indre arbejdsmodeller forholder sig til tilsvarende begreber inden for psykoanalyse og kognitiv psykologi.

Efter disse grundlæggende teoretiske kapitler beskrives så – endelig vil nogen måske mene – hvordan tilknytningen udvikles i de første leveår, og hvordan små børn påvirkes af separation fra deres nærmeste omsorgspersoner. Det følgende kapitel tager begrebet omsorg op: Hvordan påvirkes børns tilknytning af forskellige former for forældreadfærd? Selvom be-

grebet tilknytning i første række forbindes med de tidlige forældre-barnrelationer, er der godt belæg for at begrebet også kan bruges til at beskrive nære relationer efter de første leveår. I næste kapitel beskriver vi hvordan tilknytningen mellem børn og forældre udvikles i barndommen og teenageårene. Og i det efterfølgende kapitel sætter vi fokus på tilknytningen mellem voksne i en kærlighedsrelation, og hvilken belastning det indebærer at miste den kærlighedspartner som man har flyttet sin tilknytning over på.

I næstsidste kapitel vender vi i en vis forstand tilbage til det mere biologiske udgangspunkt, dvs. hvad vi ved om hvordan tilknytningen påvirkes af barnets »iboende« egenskaber, f.eks. temperament, og hvordan tilknytning forholder sig til alvorligere udviklingsafvigelse. Vi afslutter bogen med at diskutere spørgsmål af lidt mere overordnet karakter som er dukket op i de foregående kapitler, f.eks. spørgsmålet om hvorvidt tilknytnings-teorien er en kvindefælde. Sidste kapitel er også lidt fremadskuende idet vi tager nogle af de tråde op som vi vil udvikle i »Tilknytning i praksis«.

Måske vil nogle gøre sig tanker om hvem der har skrevet hvad i bogen, og hvorfor der i så fald ikke findes et forfatternavn knyttet til de respektive kapitler. Svaret er at alle har skrevet alt! Det er naturligvis en sandhed med modifikationer, og de der kender os og vores specialområder, kan måske gætte sig til hvem der har ført pennen i bestemte kapitler. Sådan er det, men ikke desto mindre har vi alle læst, bedømt og ændret i hinandens udkast indtil vi endte med at have en bog hvis helhed vi alle kunne bakke op om. Dermed er der heller ikke behov for at anføre forfatternavn på de enkelte kapitler. Teamarbejdet har også i høj grad omfattet vores forlagsredaktør Tobias Nordqvist, som har læst de forskellige udkast og er kommet med mange gode forslag der kraftigt har bidraget til en bedre struktur på bogen. Tak Tobias!

Lige så lidt som denne bog er en enkelt persons værk, er tilknytnings-teorien det. Teorien udvikles løbende af forskere der stiller nye spørgsmål og udvikler nye undersøgelsesmetoder for at besvare disse spørgsmål. Som det fremgår af litteraturlisten, bygger denne bog kun i meget begrænset omfang på vores egen forskning. I de følgende kapitler vil læseren støde på referencer til en lang række forskere der bidrager til at udvikle teorien ved hjælp af empiriske undersøgelser. En stor tak til disse forskere, både inden for og uden for Sverige, som har givet os indblik i deres forskning, såvel endnu ikke publicerede arbejder som igangværende undersøgelser, og dermed bidraget til at gøre bogen så aktuel som overhovedet muligt. En sær-

lig tak til Mary Main og Erik Hesse, som har været vores lærere og er blevet vores gode venner, for deres støtte og opmuntring under forløbet. De – og mange flere der omtales her i bogen – er på forskellige måder (f.eks. som forskningsstipendiater) arvtagere til de to personer der har ydet de mest grundlæggende bidrag til tilknytningsteorien, nemlig John Bowlby og Mary Ainsworth. Uden disse to havde der ikke været nogen tilknytningsteori for andre at bygge videre på. Derfor er der al mulig grund til at give netop dem en særlig plads i denne bog.

John Bowlby (1907-1990)

John Bowlby blev født d. 26. februar 1907 som barn nummer fire i en søskeneflok på seks. Han havde to ældre søstre, en ældre bror samt en lillesøster og en lillebror. Der var kun tretten måneders forskel mellem John og hans storebror Tony. Mange opfattede dem som tvillinger, og der var i hele barndommen en stærk samhørighed, men også en udtalt rivalisering mellem dem. Lillebror Jim adskilte sig mærkbart fra de øvrige søskende. På grund af en alt for sent opdaget fejl i skjoldbruskkirtlen blev Jim begavelseshandicappet, hvilket forældrene havde svært ved at acceptere. Han havde i hele sin barndom stærkt behov for de øvrige familiemedlemmers støtte.

Bowlby og hans søskende voksede op i et akademisk højere middelklassehjem i et land der befandt sig på tærsklen mellem to epoker. Forældrene stod med begge ben i det gamle England – en victoriansk imperiebyggende stormagt med enorme klasseforskelle. Børnene sugede derimod til sig og var med til at skabe det nye – et moderne England med stærke bånd til sin intellektuelle historie af empiri og liberalisme. Faderen, Sir Anthony Bowlby, var søn af en udenrigskorrespondent, som var død i en af opiumskrigen da Anthony kun var seks år gammel. Sir Anthony blev læge og siden præsident i det kirurgiske selskab. Som kirurg for den kongelige familie blev han både adlet og fik tildelt en barontitel. Moderen, Mary Mostyn, var vokset op på et større landsted, og familien tilhørte de højere kredse i England. Forældrene mødte hinanden i 1895, og da John blev født tolv år senere, var Mary 40 år og Sir Anthony 52 år gammel.

Familiesituationen var typisk for den tids højere borgerlige kredse. Faderen var borte fra hjemmet i størstedelen af børnenes vågne tid, og familien havde en række ansatte der passede husholdningen og tog sig af børnene. Huset i London var på tre etager: én til forældrene, én til tjenestefolkene og én til børnene (som boede øverst oppe for at deres leg og støj

skulle forstyrre den øvrige familie så lidt som muligt). Moderen besøgte børneværelset ved ottetiden om morgenen for at få rapport af chefnannyen, som var overordnet barnepigerne og havde hovedansvaret for børnene. Rene, påklædte og velkæmmede kom børnene så ned i dagligstuen mellem klokken fem og seks om eftermiddagen for at høre deres mor læse højt af en passende bog, gerne om livet på landet. Chefnannyen var i huset allerede inden John blev født, og hun blev der hele sit liv. Han beskrev hende som »en intelligent og belæst person med streng disciplin og samtidig en god historiefortæller«. Hun gav børnene forskellige tilnavne – John kaldte hun bl.a. »Admiral Sir Nosey Know-All« (omtrent »Admiral nysgerrig-som-altid-ved-bedst«), hvilket nok siger noget om hans tidlige personlighedstræk (van Dijken, 1998, s. 20).

De tidligste følelsesmæssige bånd knyttede børnene til de ansatte kvinder som havde det daglige ansvar for dem. I Johns tilfælde var det barnepigen Minnie, som imidlertid flyttede fra familien da han var blot fire år gammel. Dette var noget som Bowlby senere ikke gerne diskuterede offentligt, men ved en bestemt lejlighed sagde han: »Jeg var tilstrækkeligt såret til at opleve separationens smerte – men ikke så traumatiseret at jeg ikke kunne håndtere det og arbejde med det i min dagligdag« (Bowlby, R., 2004, s. 13). I en mindre personlig sammenhæng udtrykte han sig dog lidt anderledes: »At blive forladt af en kærlig barnepige, som alene har ansvaret for barnet op til to-, tre- eller tilmed fire- eller femårsalderen, kan i det store og hele have samme tragiske konsekvenser som tabet af en mor« (van Dijken, 1998, s. 26). Sammenlign dette med Bowlbys beskrivelse af sin mor Mary: »Min mor var af den opfattelse at det var skadeligt at forkæle børn, så hendes reaktion – hun var en meget stabil, klog og kompetent person – når man forsøgte at få hendes opmærksomhed og hengivenhed, var den stik modsatte« (van Dijken, 1998, s. 25). Måske skal vi opfatte det faktum at Bowlbys sidste store arbejde (1990) var en biografi over Charles Darwin, som en slags indirekte selvbiografi. Her bruger Bowlby sin viden om betydningen af tab og separationer i den tidlige barndom til at forstå Darwins liv og personlige udvikling. Ville han dermed sige at han overlod det til andre at spekulere over hvad hans egne barndomsoplevelser havde betydet for hans professionelle udvikling?

Hele familien Bowlby delte en stærk interesse for natur og vildmarksliv. Faderen, som børnene dårligt nok så noget til på den tid af året hvor familien boede i London, holdt lange sommerferier, en skik som Bowlby videreførte da han selv stiftede familie. Hele august og halvdelen af september

blev tilbragt i Skotland, og her overførte moderen sin interesse for natur og vildmarksliv til børnene. De lærte at fiske, ride, gå på jagt og genkende dyr og planter. John og hans storebror Tony blev – og forblev – passionerede beundrere af dyr og natur i alle dens former.

Ungdomsårene

Under Første Verdenskrig, da John var ti år gammel, blev han og Tony sendt på kostskole for at undgå de frygtede bombardementer af det centrale London. Bowlby bemærkede senere at dette sikkert var et påskud for noget der alligevel ville være sket. Kostskoleopholdet udgjorde »det traditionelle første skridt i den hævdvundne barbarisme der blev betragtet som nødvendig for at skabe engelske gentlemen« (Holmes, 1993, s. 17). Efter kostskoletiden gik turen videre til marinens kadetskole og en forventet karriere i flåden. Han lærte at sejle, og her opøvede han den selvdisciplin og organisations-evne som han havde med i bagagen resten af livet. Han blev dog hurtigt træt af livet i flåden, som han fandt intellektuelt snæversynet og alt for stift. Han troede heller ikke at livet som søofficer ville give ham mulighed for at bidrage til at forbedre samfundet, hvilket burde være »enhver anstændig mands ambition«, som han skrev i et brev hjem til moderen (van Dijken, 1998, s. 38). Med faderens velsignelse og økonomiske hjælp (han måtte betale 440 pund for at løse sønnen fra kontrakten med flåden) skiftede Bowlby karrierespor og begyndte at læse medicin ved Cambridge University. Her kom han i kontakt med både evolutionsbiologi, psykoanalyse og psykologi.

Uddannelse, karriere og ægteskab

Efter årene i Cambridge, i en intellektuel atmosfære præget af åbenhed og hvor Darwins ånd stadig var levende på mange måder, var det meningen at Bowlby skulle vende tilbage til London for at afslutte sin lægeuddannelse. Det var på det tidspunkt han traf det valg som skulle blive afgørende for hans videre karriere. Han afbrød medicinstudierne for at arbejde som lærer i et års tid. Det var først og fremmest det halve år på en progressiv institution for »utilpassede« børn (Priory Gate School) som fik stor betydning. Her oplevede Bowlby at han kunne kommunikere med de følelsesmæssigt skadede børn, og han forstod at mange af dem havde en meget belastet familiebaggrund – herunder mange separationer og et stort antal forskellige omsorgspersoner i den tidlige opvækst. »Og der lærte jeg alt hvad jeg nogensinde har haft brug for: det var i sandhed de seks mest værdifulde må-

neder i mit liv« (van Dijken, 1998, s. 48). På skolen mødte han også en lærer, Alford, som havde gået i analytisk psykoterapi på grund af sine oplevelser under Første Verdenskrig. Han rådede Bowlby til at uddanne sig til psykoanalytiker – eftersom psykoanalytikere ifølge Alford var de eneste der forstod sig på børn. På dennes anbefaling læste Bowlby også bogen *Talks to Parents and Teachers* af Homer Lane (1928), som havde været Alfords terapeut. Gennem sine mange og lange samtaler med Alford fik Bowlby et dybere kendskab til Lanes blanding af psykoanalyse og »sund fornuft«, og halvtreds år senere beskrev han Lanes værk som en af de bøger der havde betydet mest for ham. Lane lagde stor vægt på betydningen af manglende kærlighed og forskellige former for kærlighedsløs behandling i barndommen som årsag til senere utilpassethed. Den kun toogtyveårige Bowlby blev – gennem sine oplevelser, sine samtaler og sin læsning – meget interesseret i det tidlige familiemiljøets betydning for børns udvikling. Især fattede han interesse for udviklingen af asociale og udagerende adfærdsproblemer i kombination med problemer med at udvikle og opretholde følelsesmæssige relationer, en interesse som han bevarede livet ud. Mens han opholdt sig på Priory Gate, døde hans far pludselig af lungebetændelse i en alder af 74 år. Bowlbys fortsatte karrierevalg skete således uden faderens påvirkning, hvilket muligvis gjorde det lettere for ham at foretage et på den tid ukonventionelt valg af faglig specialisering – psykoanalytiker og børnepsykiater.

Da Bowlby i 1929 kom til London, lod han sig indskrive ved Institute of Psycho-Analysis og påbegyndte sin selvanalyse hos Joan Riviere, en nær ven af og medarbejder til Melanie Klein. For at nå målet om at blive børnepsykiater og børnepsykoanalytiker måtte han dog først uddanne sig til voksenpsykiater og kvalificere sig som voksenanalytiker. Joan Riviere, hos hvem han gik i læreanalyse fem gange om ugen, var dog ikke tilfreds med hans udvikling. Hun stillede sig flere gange i vejen for at han kunne blive medlem af Det Britiske Psykoanalytiske Selskab (BPS), men efter godt seks år i egenerapi og voldsomt pres fra forskellige sider blev Bowlbys læreanalyse langt om længe accepteret, og i 1937 blev han optaget som fuldgældigt medlem af BPS.

Bowlbys konflikt med sine vejledere drejede sig i hovedsagen om forståelsen af årsagerne til patienternes problemer. Bowlby mente at Melanie Klein og gruppen omkring hende lagde al for stor vægt på børnenes autonome fantasier, og at de tog alt for let på børnenes faktiske livserfaringer (f.eks. at leve med psykisk syge forældre, at blive forladt eller at ligge på hospitalet i lange perioder uden kontakt med forældrene). Sin opfattelse af

disse spørgsmål fremstillede han i den afhandling som han forelagde BPS som led i godkendelsen af sit medlemskab. Afhandlingen bar den sigende titel »The Influence of Early Environment for the Development of Neurosis and Neurotic Character« (1940). I et interview i 1981 beskrev Bowlby sin relation til Melanie Klein som »inspirerende, hun var det modsatte af alt hvad jeg ønskede at blive« (citeret i Fonagy, 1999, s. 605). Han beskrev hende også som totalt blottet for humor og uden sans for videnskabelig metodik – intet under at deres forhold var anstrengt!

I 1936 tiltrådte Bowlby en stilling som psykiater ved et børnepsykiatrisk ambulatorium (The London Child Guidance Clinic), et arbejde som blev meget vigtigt for ham. Her kom han bl.a. til at arbejde sammen med to erfarne, psykoanalytisk skolede socialarbejdere, som netop lagde vægt på det sociale miljøets betydning og nødvendigheden af at forstå hvordan forældrenes egne barndomsoplevelser påvirker hvilke symptomer børnene udvikler. »Jeg lærte en hulens masse af dem. Jeg lærte betydeligt mere af disse to socialarbejdere end jeg nogensinde har gjort af mine psykiaterkolleger« (van Dijken, 1998, s. 88).

I 1938 giftede Bowlby sig med en ti år yngre kvinde ved navn Ursula Longstaff. De levede sammen resten af livet og fik fire børn (to sønner og to døtre). Ifølge såvel Bowlbys hustru som andre der kendte dem, havde de et lykkeligt ægteskab, men med en yderst traditionel fordeling af arbejdsopgaverne. Det fortælles at et af børnene engang spurgte sin mor om deres far var indbrudstyv, fordi »han kommer jo hjem når det er blevet mørkt, og han taler aldrig om sit arbejde« (van Dijken, 1998, s. 144). Familien anskaffede sig en sommerbolig på øen Skye ud for den skotske kyst, og her tilbragte familien stort set alle sommerferier.

Under Anden Verdenskrig gjorde Bowlby tjeneste sammen med en gruppe andre psykiatere i en enhed ved den britiske krigsmagt, som havde til opgave at udarbejde bedre udvælgelseskriterier og -metoder til rekruttering af officerer. Efter krigen samledes flere af dem på Tavistock-klinikken,* hvor Bowlby blev leder af børneafdelingen, som han hurtigt omdøbte til »enheden for børn og forældre« for netop at understrege betydningen af et familieperspektiv på børns psykiske problemer. Denne holdning førte også

* I London var der to vigtige centre for psykoanalytisk arbejde. Det ene var Tavistock-klinikken, hvor Melanie Klein arbejdede, og det andet var Hampstead-klinikken, som blev grundlagt af Anna

Freud da hun og faderen kom til London i 1938. Efter Anna Freuds død (1982) blev Hampstead-klinikken omdøbt til Anna Freud Institutet.

til at han publicerede hvad der antagelig er de første familierapeutiske artikler (1947, 1949). Bowlby blev på Tavistock-klinikken frem til sin pensionering i 1972.

I første halvdel af 1950'erne blev grunden lagt til den professionelle kontakt der skulle få den allerstørste betydning for ham og for udviklingen af tilknytningsteorien, nemlig samarbejdet med Mary Ainsworth. En af de sidste offentlige sammenhænge Bowlby deltog i, var nogle festforlæsninger som han holdt i anledning af sin 80-års fødselsdag ved University of Virginia, hvor Mary Ainsworth arbejdede.

De allersidste år af sit liv arbejdede han på en biografi over Charles Darwin (1990), men bogen udkom først efter hans død. John Bowlby døde 83 år gammel i sin sommerbolig d. 2. september 1990.

Mary Ainsworth (1913-1999)

Mary Ainsworth Salter blev født i Glendale, Ohio, som den ældste af tre døtre af en driftig forretningsmand og hans kone. Familien flyttede til Toronto i Canada da hun var fem år gammel. Familien Salter beskrives af Robert Karen, der gennemførte flere længere interview med Mary Ainsworth til sin bog *Becoming Attached* (1994), som typisk opadstræbende middelklasse, med stærk betoning af »konventionelle værdier« når det gjaldt hvordan man boede, hvad man skulle uddanne sig til osv. Trods den konventionelle tryghed var der en følelsesmæssig understrøm i familien som gjorde at Mary oplevede at der var noget hun savnede, uden rigtigt at kunne sætte fingeren på hvad det var (Karen, 1994, s. 131). Mary Main, måske den af Ainsworths yngre kolleger der kendte hende bedst, beskriver hendes opvækst på lignende vis, men med helt andre ord: »Så vidt jeg ved, oplevede hun ingen tidlige traumatiske separationer, ingen tidlige tab, ingen vold i familien og ikke nogen fysiske eller følelsesmæssige misforhold. Manglerne i familien pegede snarere på ufølsomhed end på traumatiske hændelser« (Main, 1999a, s. 684).

Hun begyndte at læse psykologi ved universitetet i Toronto allerede som sekstenårig. En af hendes første lærere på universitetet, William Blatz, som blev hendes mentor, underviste i psykopatologi. Størstedelen af undervisningen var forbeholdt den »trygheds-teori« som han havde udviklet. Ainsworth fortæller: »Jeg var imponeret over hans [Blatz'] ideer om at barnets tryghed stammer fra den tætte kontakt med forældrene, og at denne tryghed gør det muligt for barnet at udforske omverdenen, at lære at forstå den, og at tilegne sig de færdigheder der kræves for at beherske den. Jeg husker

ikke om han kaldte det at 'bruge forældrene som en tryk base som afsæt for udforskning af verden', men det var sådan jeg endte med at formulere det« (Karen, 1994, s. 131-132). Og Mary Salter skrev siden sin ph.d.-afhandling med titlen »An Evaluation of Adjustment Based on the Concept of Security« med Blatz som vejleder. I afhandlingen brugte hun for første gang begrebet *tryk base*: »Når der mangler trykghed i familien, begrænses individet ved ikke at have en tryk base at tage afsæt i« (Salter, 1940, s. 45). Begrebet tryk base skulle senere indtage en central plads i tilknytningsteorien (se kap. 6).

På Institut for Psykologi i Toronto var der på den tid flere personer der, i lighed med Bowlby, betragtede psykologien som en mulighed for at forbedre menneskers livsvilkår. Salter tilsluttede sig hurtigt denne gruppe. Efter afslutningen af sin ph.d.-afhandling blev hun ansat ved instituttet, men så brød Anden Verdenskrig ud, og hun blev overflyttet til en afdeling for personalerekuttering ved hæren. (Det er interessant at se hvor parallelt hendes og Bowlbys liv forløb, på hver sin side af Atlanten og uvidende om hinandens eksistens!). I 1946 vendte hun tilbage til Institut for Psykologi og genoptog samarbejdet med Blatz. Hun påbegyndte også en uddannelse i personlighedsdiagnostik og skrev en bog om Rorschach-metoden sammen med Bruno Klopfer, som var en af de førende skikkelser bag udviklingen af metoden. På Institut for Psykolog mødte hun den noget yngre og akademisk mindre meriterede Leonard Ainsworth, som hun i 1950 giftede sig med og ledsagede til England. Til Karen fortalte hun senere: »Det duede ikke for Leonard at fortsætte sine studier med sigte på en ph.d.-afhandling ved universitetet i Toronto – hvor hans kone var en af lærerne – så vi flyttede til England. Han blev optaget på University College i London, og jeg fulgte med.« Ikke mange *mænd*, hverken dengang eller nu, ville have truffet samme valg som hun gjorde! Til alt held viste dette valg sig også at være gunstigt for hende.

Hun fik et tip om en stillingsannonce som Bowlby havde indrykket, hvor han søgte medarbejdere til det forskningsprojekt som han var ved at søsætte (se kap. 2). Dermed indledtes et forskningssamarbejde mellem to personer med fælles interesse for hvad der styrer små børns udvikling mod sundhed eller det modsatte. Personlighedsmæssigt var de meget forskellige – Bowlby var reserveret tilbagetrukket, men stædig og sikker i sin sag. Ainsworth var derimod udadvendt og social, men kom let til at tvivle på sig selv og sine evner. Hun beskrev mødet med Bowlby på denne måde: »Han lagde ikke skjul på at han på egen hånd kæmpede mod det psykoanalytiske establishment, og at det gik ham en del på, men at han var overbevist om at han var på rette spor. Dette var længe inden jeg kom ind på livet af ham

og vi blev venner. Men jeg havde ingen problemer med at se en faderskikkelse i ham – selvom han ikke var så meget ældre end jeg» (Karen, 1994, s. 133).

De følgende tre og et halvt år arbejdede Ainsworth med de data vedrørende små børns separationsreaktioner som ægteparret James og Joyce Robertson indsamlede. Hvis Bowlbys personlige motiv til at studere virkningen af separation på små børns udvikling kan have været tabet af en elsket barnepige, så kan et tilsvarende motiv for Ainsworth have været at forstå hvad det er for mekanismer i relationen mellem mor og barn der gør at et barn, trods overfladisk set gode forudsætninger, kan udvikle en indre utryghed (Karen, 1994).

I 1954 fik Ainsworths mand, Leonard, arbejde på Makerere College i Uganda, og hun sagde sin stilling op og fulgte med. Uden nogen formel ansættelse, men med en mindre bevilling fra det lokale universitet, påbegyndte hun sit eget projekt udelukkende med lokale medarbejdere (se kap. 2). Hun gjorde sig fortrolig med området (nogle byer et stykke uden for hovedstaden Kampala, hvor befolkningen bestod af familier der ernærede sig som småbønder), lærte sig tilstrækkeligt af det lokale sprog til at kunne kommunikere med de mennesker der boede der, og indledte et af de virkelige banebrydende studier i udviklingen af mor-barn-relationen i det første leveår. Ainsworth var også en dygtig fotograf, og hun tog masser af billeder af primært mødre og deres børn.

I 1956 flyttede Ainsworth – atter på grund af sin mand – til Baltimore i USA. Hun fik arbejde som lærer ved Johns Hopkins University og som klinisk psykolog på et privat psykiatrisk hospital, men havde ingen mulighed for at forske. Desuden havde hun nogle personligt meget svære år, idet hun blev bedraget og forladt af sin mand, som hun havde fulgt fra kontinent til kontinent.

Alene, og for gammel til at selv at kunne få børn, sank hun ned i en dyb livskrise. En måde at komme på fode igen var selv at begynde at gå i psykoanalyse for at finde sin egen kerne at bygge videre på. Og analysen viste sig at bære frugt. Et af de vigtigste resultater i den første fase var naturligvis at holde op med at anklage sig selv for hvad ægtemanden havde gjort, og i stedet rette vreden derhen hvor den hørte hjemme (Main, 1999a, s. 701). Dermed vendte også hendes kræfter tilbage, og hun genoptog sin forskning.

Samarbejdet med Bowlby var tyndet ud i årene der var gået, men i 1960 besøgte han hende i Baltimore og indså for første gang rækkevidden af hendes indsats i Uganda. Han var entusiastisk og meget opmuntrende. Mødet hjalp også Ainsworth med at genvinde noget af sin tabte selvtillid. Som en

udløber af den genetablerede kontakt udarbejdede hun en forskningsoversigt over studier i moderdeprivation (Ainsworth, 1962), der underbyggede og udvidede de konklusioner som Bowlby havde præsenteret allerede i 1951. Forskningsoversigten kom også til at indgå i andenudgaven af *Child Care and the Growth of Love* (Ainsworth, 1965).

Ainsworth færdiggjorde også de længe planlagte ansøgninger om at gentage Uganda-undersøgelsen med amerikanske middelklassefamilier, og i 1963 fik hun bevilget midler til et pilotprojekt. Der var imidlertid et problem: Ainsworth kunne ikke lige så let som i Uganda observere om de et år gamle børn brugte deres mor som en tryk base. I Uganda, hvor børnene havde meget tættere fysisk kontakt med deres mødre og ikke var så vant til fremmede, var det nok at Ainsworth viste sig for at aktivere børnenes tilknytningssystem. I Baltimore havde børnene derimod generelt ingen problemer med at acceptere og tilmed komme observatørerne i møde når de var på hjemmebesøg. Det var jo ganske hyggeligt, men det indebar samtidig at det var vanskeligt at studere hvordan deres tilknytning til moderen fungerede. På baggrund af sin tidligere forskning konstruerede hun da en laboratoriesituation som gjorde det muligt at studere om små børn bruger omsorgspersonen som en tryk base for udforskning af verden. Dermed havde Fremmedsituationen (*Strange Situation*) set dagens lys, og resten er, som man plejer at sige i sportssammenhæng, historie. Ainsworth havde nu både uhyre detaljerede beskrivelser af mor-barn-relationen i barnets første leveår og en pålidelig test der kunne vise om barnet brugte sin mor som tryk base i etårsalderen. Dermed kunne hun bruge de følgende tyve år til at høste hvad hun havde sået. Denne høst indebar en revolution for den udviklingspsykologiske forskning i USA.

I betragtning af den betydning Baltimore-undersøgelsen opnåede, kan man måske fristes til at tro at Ainsworth derefter fik rigeligt med forskningsmidler fra forskellige sider, men det var ikke tilfældet. Hendes ansøgninger om en anden Baltimore-undersøgelse blev afslået, og hun fik faktisk aldrig mere en forskningsbevilling, bl.a. med den motivering at »hendes tidligere arbejder havde været en anelse besynderlige med nærmest klinisk fokus på individer, og desuden byggede hendes påstande vedrørende betydningen af forskelle i tilknytningens organisering mellem små børn og deres mødre på et meget lille udvalg, og det var derfor ikke sandsynligt at resultaterne ville holde ved en uafhængig gentagelse« (Main, 1999a, s. 722).

Som indfaldsvinkel til akademisk udviklingspsykologi havde Ainsworth en speciel indstilling til forskning. Hun var af den overbevisning at forskningen bør kunne forklare det enkelte individs adfærd på en tilfredsstillen-

de måde og ikke kun beskæftige sig med middelværdier. Som forsker er hun i den sammenhæng blevet sammenlignet med Barbara McClintock (som fik Nobelprisen i medicin for sine genetiske undersøgelser af majs, hvor hun studerede de enkelte majskorn og ikke gennemsnittet af majskornene i en majskolbe) (Main, 1999a, s. 716).

I 1973 blev Ainsworth professor i psykologi ved University of Virginia i Charlottesville, hvor hun blev til sin pensionering ti år senere som halvfjerdsårig. I resten af sin aktive karriere helligede Ainsworth sig analyser af tidligere indsamlet materiale, vejledning af studerende og opmuntrende, men kritisk læsning af kandidatafhandlinger. I årene før og efter pensioneringen fulgte og støttede hun også interesseret Mary Mains arbejde med at beskrive det som nu kaldes *desorganiseret tilknytning* i Fremmedsituationen (se også »Tilknytning i praksis«). Selv efter sin pensionering fortsatte Ainsworth med at bidrage til tilknytningsforskningen. Sammen med Patricia Crittenden studerede hun tilknytning i relation til børnemishandling (Crittenden & Ainsworth, 1989), og da Main og medarbejdere havde udviklet tilknytningsinterviewet for voksne (se også »Tilknytning i praksis«), var Ainsworth den første der tilbød at gennemføre en gentagelse af undersøgelsen (Ainsworth & Eichberg, 1991), velsagtens fordi hun vidste hvor vigtigt, men samtidig vanskeligt det var hurtigt at kunne gennemføre en uafhængig undersøgelse).

I 1998 blev hun tildelt to meget prestigefyldte udmærkelser af American Psychological Association, den ene for sin indsats som vejleder og mentor for en lang række succesfulde yngre kolleger, den anden for et livslangt og meget betydningsfuldt videnskabeligt arbejde. De sidste år af sit liv tilbragte hun på et alderdomshjem i Charlottesville, hvor hun døde i 1999.

I samarbejdet med Bowlby var Ainsworth akademikeren der gav tilknytningsteorien den nødvendige fundering og empiriske underbygning. Hendes viden om personlighedspsykologi og interesse for individuelle forskelle gjorde det også muligt for hende at se det som Bowlby oprindeligt overså, nemlig at børn udvikler forskellige former for tilknytning til forskellige omsorgspersoner. Ainsworth bidrog også med en af tilknytningsteoriens vigtigste byggesten – begrebet tryk base. Som en anerkendelse af dette og som tak for deres fyrré år lange samarbejde tilegnede Bowlby hende sin sidste bog om tilknytning og gav den titlen *A Secure Base* (Bowlby, 1988a). Bowlby og Ainsworth var meget forskellige som personer, hvilket ikke hindrede dem i at blive nære venner og gennem deres årelange samarbejde lægge grunden til og udvikle tilknytningsteorien til det den er i dag.